

Toelichting Indicatorsoortenlijst ANLb

Achtergrond en aanleiding

Het niet bemesten van agrarische percelen is een middel om deze kruidenrijker te maken, gericht op het halen van bepaalde natuurdoelen. Kruidenrijkdom wordt met name nagestreefd vanwege het belang voor de fauna. Een grote hoeveelheid bloeiende kruiden is relevant als waardplant of voedselplant voor insecten. Een grotere hoeveelheid en diversiteit aan insecten draagt bij aan een beter leefgebied voor vogels en andere dieren die op insecten foerageren (amfibieën, reptielen, zoogdieren). Ook zorgt een hogere kruidenrijkdom doorgaans voor een gevarieerde structuur en daarmee voor meer dekking voor dieren. Het uiteindelijke doel van het verhogen van de kruidenrijkdom van agrarische percelen is het realiseren van een betere staat van instandhouding van internationale doelsoorten en andere, zogenaamde meeliftsoorten.

Voor het ontvangen van Europese subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) door collectieven van agrariërs dienen controles van de uitgevoerde beheerinspanningen plaats te vinden volgens Europese normen. De wijze waarop dit gebeurt kunnen lidstaten zelf invullen. Het niet-bemesten wordt idealiter gecontroleerd via chemische grondmetingen (nulmeting gevolgd door jaarlijkse vervolgmetingen) of via veldwaarnemingen in de mestgiftperiodes van februari en mei. Nederland heeft gekozen voor een indirecte controle op de aanwezigheid van indicatorsoorten. De NVWA controleert de aanwezigheid van soorten door éénmaal per jaar een diagonaal transect over het perceel af te lopen en aan weerszijden van het transect de aanwezige indicatorsoorten te noteren. Van de soortgroepen worden ook de individuele soorten geteld. Het transect wordt volledig afgelopen, ook als het aantal benodigde indicatorsoorten al is bereikt. Deze werkwijze is vastgelegd in een protocol. Ook diverse andere landen in Europa hanteren een werkwijze met indicatorsoorten.

De planten die fungeren als indicator voor het niet-bemesten van percelen, staan op lijst b in de Catalogus Groenblauwe Diensten. Van de indicatorenlijst die tot 2018 werd gehanteerd voor niet-bemeste agrarische graslanden, blijkt een aantal soorten ook regelmatig op bemeste grasland(randen) voor te komen. Dit was de voornaamste aanleiding de lijst van indicatoren te herzien. Ook is het een relatief lange lijst vergeleken met andere lidstaten; bij voorkeur wordt de lijst dan ook ingekort. Daarnaast moest de lijst worden aangevuld met indicatorsoorten voor het niet-bemesten van akkers. Dit maakt een nieuw agrarisch beheerpakket voor kruidenrijke akkers zonder bemesting mogelijk.

Waarom een vernieuwde indicatorsoortenlijst?

- Een wetenschappelijk onderbouwde, kortere, betere lijst van plantensoorten die dienen als indicatoren voor het identificeren van niet-bemeste graslanden;
- Een wetenschappelijk onderbouwde lijst van plantensoorten die dienen als indicatoren voor het identificeren van niet-bemeste akkers.

Uitgangspunten bij de vernieuwde indicatorsoortenlijst

- De indicatorsoorten moeten relatief eenvoudig herkenbaar zijn;
- Het voorkomen van de indicatorsoorten moet de expressie zijn van het niet-bemesten van percelen; de soorten moeten daarom niet of nauwelijks voorkomen op bemeste percelen, en bij voorkeur geen deel uitmaken van zaadmengsels;

1

Indicatorsoortenlijst ANLb 2018, opgesteld door: John Janssen¹, Carla Grashof-Bokdam¹, Rienk-Jan Bijlsma¹, Wim Dijkman², Joost Lommen², Dick Melman¹, Inge van der Wiel²

¹Wageningen Environmental Research, Wageningen

²Centrum voor Milieu en Landbouw, Culemborg

- De indicatorsoorten moeten bij voorkeur binnen een jaar na bemesten aanwezig kunnen zijn, door op te komen uit de zaadbank of een perceel vanuit de omgeving te bereiken; consequentie van dit uitgangspunt is met name dat karakteristieke, maar zeer zeldzame soorten niet op de lijst van indicatoren worden geplaatst;
- De huidige lijst voor graslanden wordt zo mogelijk ingekort; dit maakt de controles makkelijker;
- Soorten die slechts een korte periode in het voorjaar zijn te herkennen, worden zo mogelijk vermeden;
- Er worden uitsluitend soorten of ondersoorten op de lijst gezet; combinaties van soorten zijn telkens uitgesplitst;
- De vernieuwde lijst bevat een evenwichtige verdeling van de soorten over de voornaamste gradiënten die voorkomen binnen de graslanden (nat vs droog) en akkers (basenrijk vs basenarm).

Vernieuwing lijst indicatorsoorten Graslanden

Als uitgangspunt diende de bestaande lijst van indicatorsoorten, die is uitgebreid met andere kenmerkende soorten uit de vegetatieklasse van Matig voedselrijke graslanden (klasse *Molinio-Arrhenatherethea* uit Zuidhof et al. 1996). Op basis van Schippers et al. (2012) is bekeken hoe snel (in welke fase van verschraling) bepaalde soorten gesignaleerd worden. De soorten van de basislijst zijn zoveel mogelijk ingedeeld naar deze fasen, waarmee een indicatie wordt verkregen van de mate waarin ze afhankelijk zijn van niet-bemesten (fase 0, 1 en 2 zijn nog bemest, fase 3, 4 en 5 is onbemest). Hierbij is tevens gebruik gemaakt van Weeda (2013), die de verschraling op Landgoed Twickel onderzocht. Op basis van de genoemde literatuur zijn de soorten ingedeeld in soorten van relatief natte bodems (voornamelijk aanwezig in Dotterbloemhooilanden en Zilverschoongraslanden) en soorten van relatief droge bodems (Glanshaverhooilanden, Kamgrasweiden en nog drogere graslanden). Daarnaast is aan de hand van vegetatieopnames uit de Landelijke Vegetatie Database vergeleken welke soorten nog regelmatig in bemeste graslanden voorkomen (gedomineerd door Engels raaigras en Ruw beemdgras) en welke vrijwel alleen in kruidenrijkere graslanden voorkomen. Ook is aangegeven welke soorten van de oorspronkelijke lijst weinig kenmerkend voor graslanden zijn, en er zijn – op basis van de tabellen en literatuur – enkele aanvullende indicatorsoorten opgenomen.

Akkers

Voor de niet-bemeste akkers was nog geen lijst van indicatorsoorten beschikbaar. De basislijst is opgesteld door het combineren van de kenmerkende soorten voor akkervegetatie (klasse *Stellarietea mediae* volgens Haveman et al. 1998) met de lijst van kenmerkende soorten uit Eichhorn & Ketelaar (2011) en Eichhorn (2012). Als kenmerkende soorten voor de klasse *Stellarietea mediae* zijn in eerste instantie alle soorten genomen die kenmerkend of differentiërend zijn voor klasse, orde, verbonden en associaties (Figuur 30.2, pg 201/202 in Haveman et al. 1998, aangevuld met soorten uit Tabel 30.1). Deze zijn aangevuld met soorten uit een lijst van ruim 150 karakteristieke akkersoorten volgens Eichhorn & Ketelaar (2011) en Eichhorn (2012). Vanuit een selectie van vegetatieopnames uit de Landelijke Vegetatie Databank zijn opnames geselecteerd die betrekking hebben op akkers met Mais (*Zea mays*), Aardappel (*Solanum tuberosum*), Winterrogge (*Secale cereale*), Zomerrogge (*Triticum aestivum*), Haver (*Avena sativa*) en enkele andere gewassen (Ui, te kool, Biet, Radijs). De Winterrogge-akkers bevatten de meeste kenmerkende soorten, en gelden als referentie voor wat haalbaar is, terwijl de Mais-akkers het beeld geven van soorten die zich bij zware bemesting handhaven. Op basis van deze gegevens zijn in de basislijst

2

Indicatorsoortenlijst ANLb 2018, opgesteld door: John Janssen¹, Carla Grashof-Bokdam¹, Rienk-Jan Bijlsma¹, Wim Dijkman², Joost Lommen², Dick Melman¹, Inge van der Wiel²

¹Wageningen Environmental Research, Wageningen

²Centrum voor Milieu en Landbouw, Culemborg

soorten uitgesloten die ook in bemeste akkers voorkomen, terwijl in combinatie met gegevens over de verspreiding van soorten (www.verspreidingsatlas.nl), de zeer zeldzame en uitgestorven soorten zijn uitgesloten, aangezien deze zich bij niet meer bemesten waarschijnlijk niet snel weten te vestigen. De resterende soorten kunnen gelden als indicatoren voor niet-bemeste akkers, waarbij een tweedeling is gemaakt naar indicatoren voor akkers van basenarme bodems (o.a. op de hogere zandgronden), en indicatoren voor akkers van basenrijke bodems (o.a. heuvelland, rivierengebied). Ook is aangegeven of de soorten vooral voorkomen op akkers met winterrogge of zomerrogge. Tenslotte is een klein lijst van soorten apart genoemd, onderaan bijlage 3. Dit betreft soorten die goede indicatoren zijn, maar zodanig vroeg bloeien dat ze mogelijk gemist worden bij controles in het late voorjaar of in de zomer.

Literatuur

- BoerenNatuur (2017). Overzicht beheerpakketten Agrarisch Natuur- & Landschapsbeheer. Versie Beheerjaar 2018. BoerenNatuur, Utrecht.
- Eichhorn, K. & R. Ketelaar (2011) Ecologie en beheer van kruidenrijke akkers op de zandgronden. Eichhorn Ecologie, Zeist & Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Haveman, R., J.H.J. Schaminée & E.J. Weeda (1998). Stellarietea mediae. In: Schaminée, J.H.J., E.J. Weeda & V. Westhoff (red). De Vegetatie van Nederland. Deel 4. Plantengemeenschappen van de kust en binnenlandse pioniermilieus. Opulus Press, Uppsala/Leiden.
- Howison, R.A., T. Piersma, R. Kentie, J.C.E.W. Hooijmeijer & H. Olf, 2018. Quantifying landscape-level land-use intensity patterns through radar-based remote sensing. *Journal of Applied Ecology* 2018: 1-12.
- Kruijne, A.A. & D.M. de Vries (1968). Vegetatieve herkenning van onze graslandplanten. Vijfde verbeterde druk. Veenman en Zonen, Wageningen.
- Melman, Th.C.P., A.G.M. Schotman, B. Vanmeulebrouk, I. Staritsky & H.A.M. Meeuwsen (2017). Kennissysteem agrarisch natuurbeheer: aandacht voor inpasbaarheid en validatie. Wageningen Environmental Research, rapport 2791. [<http://edepot.wur.nl/408667>].
- Schaminée, J.H.J., J.A.M. Janssen, R. Haveman, S.M. Hennekens, G.B.M. Heuvelink, H.P.J. Huiskes & E.J. Weeda 2006. Schatten voor de natuur – achtergronden, inventaris en toepassingen van de Landelijke Vegetatie Databank. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Schippers, W., I. Bax & M. Gardenier (2012). Ontwikkelen van kruidenrijk grasland. Aardewerk Advies, Frouws, Ede.
- Weeda, E.J. (2013). Vegetatieonderzoek Boeren voor Natuur Twickel. Notitie Alterra, Wageningen.
- Zuidhof, A.C., J.H.J. Schaminée & R. van 't Veer (1996). Molinio-Arrhenatheretea. In: Schaminée, J.H.J., A.H.F. Stortelder & E.J. Weeda (red). De Vegetatie van Nederland. Deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden. Opulus Press, Uppsala/Leiden